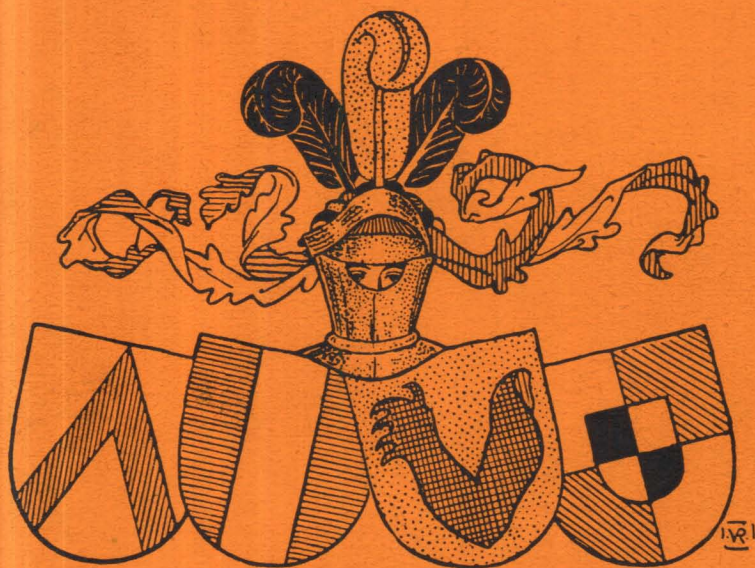

Václav Rytíř

Heraldické tinktury

kovy - barvy - kožišiny
a jejich šrafování.

1941

Nákladem
Vojtěcha Kočky.

31/12/2017
R

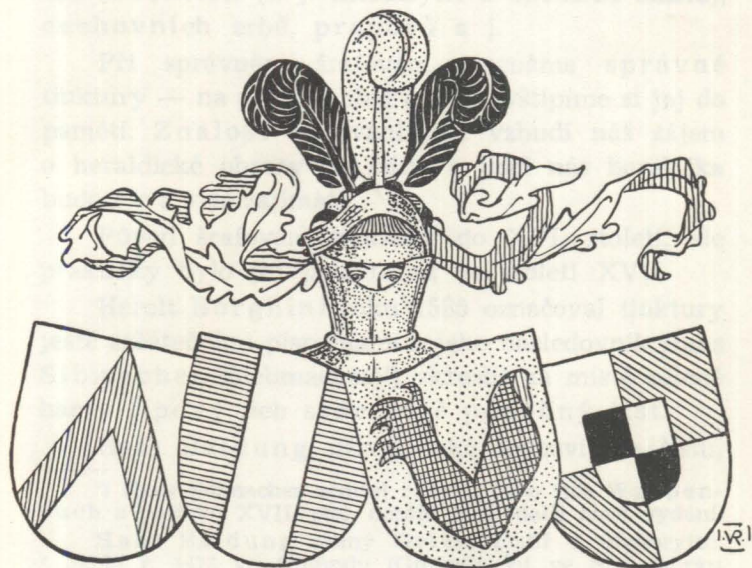
HERALDICKÉ TINKTURY

KOVY — BARVY — KOŽIŠINY

A JEJICH ŠRAFOVÁNÍ.

Napsal a nakreslil Václav Rytř

s 29 vyobrazeními a 1 přílohou.

1941

Nákladem autora v Úvalech u Prahy.

Heraldické tinktury je vžitý název pro kovy a barvy užitých při malbě znaku t. j. erbu.

Dávná potřeba jak nahraditi tinktury na kresbě jiným způsobem, vedla k objevu t. zv. šrafování.

Užitečnost a důležitost šrafování pak seznáme při kreslení a popisu či blasonování jak rodových tak sidelních (t. j. městských a obecních znaků), cechovních erbů, praporů a j.

Při správném šrafování, poznáme správné tinktury — na prvý pohled a lehce vštípíme si jej do paměti. Znalost šrafování pak vzbudí náš zájem o heraldické obrazy na štítu, a jistě nás heraldika bude víc a více zajímati.

Původ šrafování klademe do XVI. století, ale prakticky bylo jej použito až ve století XVII.

Herolt Borghini roku 1585 označoval tinktury ještě začátečnými písmenami a jeho následovník Hans Sibmacher [Siebmacher]¹⁾ vkreslil na místě zelené barvy lípový neb srdcovitě podobný list.

Hans Baldung užíval také srdcovitého listu,

¹⁾ Hans Sibmacher zemřel r. 1611. Jeho spis *Wappenbuch* z počátku XVII. stol. dosáhl ještě další nová vydání.

Hans Baldung zvaný Grien, malíř a dřevoryjec. * okolo r. 1476 ve Gmündu (Gmünd), žil ve Strassburku (Strassburg), kde zemřel v září 1545. Vyzdobil spis Ulricha Kerna: *Visierbuch*, krásným titulním listem a 6 dřevoryty. Na konci spisu, tištěného r. 1531 ve Strassburgu, je znak tiskaře Petra Schäffra.

jak jsem objevil na jeho heraldických kresbách, podle toho byla tato značka obecně již známa.

Roku 1623 pokusil se o heraldické šrafování Jacob Francquart, avšak jeho systém nedošel zvláštní obliby.

Nového šrafování použil teprve Silvestr Petr Sancta²⁾ ve spise *Tesseræ Gentilitiæ*, vytištěném v Římě roku 1638. Tento systém označení heraldických kovů a barev platí dodnes.

Velkou zálibu pro barvy měli již v dávnověku, kdy jejich krása byla vzácným divadlem.

Ve středověku rytířské hry a turnaje pak daly barvám příležitost k uplatnění na nádherném rouše, na výzdobě tribuny a na malovaném štítu erbu.

Za krásného dne také prapor na cimbuří již zdaleka vítal veselými barvami poutníka i trubadúra.

S jistou žárlivostí přihlédáno k tomu, aby kov kryl barvu nebo barva kov. Jiné krytí, t. j. kov na kov³⁾ nebo barva na barvu nebylo uznáváno.

²⁾ Původcem vlastně prý byl Marcus Vulson de la Colombière.

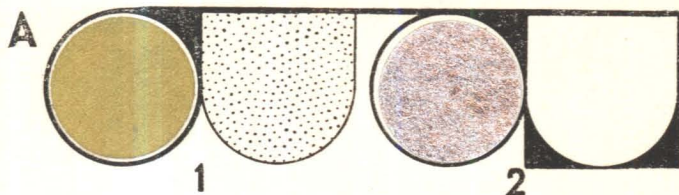
³⁾ Vyjímku z pravidla tvoří jerusalemský znak, zlatý kříž ve stříbrném poli. Vedlejší části obrazu na štítu erbu, jako jsou stříbrný meč se zlatou rukojetí či třenem, koruna, drápy, zobáky u heraldických zvířat tak zv. jejich zbraně atd. Barvy na městských a obecních praporech jsou odvozeny z městských erbů. Prapor hlavního města Prahy: zlatý (žlutý) a červený. (Zlatý pruh zastává přední či horní místo a červený druhé neb spodní místo.)

Hans Baldung.

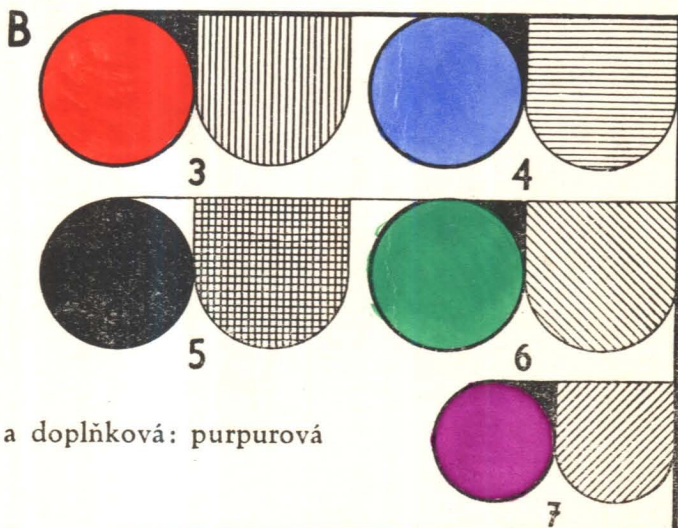
Heraldická kresba s jeho signaturou a s lípovým listem.

PŘÍSNĚ HERALDICKÉ TINKTURY.

A) kovy: zlato a stříbro

B) barvy: červená, modrá, černá, zelená

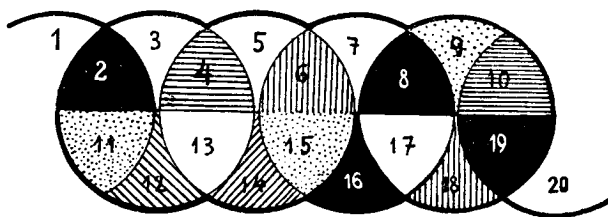

a doplňková: purpurová

C) heraldicky trpěné barvy: oranžová, hnědá, železitá a přirozená

Příklad
správného krytí kovů a barev.

- 1—2 stříbro a černá,
- 2—3 černá na stříbře,
- 3—4 stříbro na modré,
- 4—5 modrá a stříbro,
- 5—6 stříbro na červené,
- 6—7 červená a stříbro,
- 8—9 černá a zlato,
- 9—10 zlato a modrá,
- 11—12 zlato a zelená,
- 12—13 zelená na stříbře,
- 13—14 stříbro a purpurová,
- 14—15 purpurová na zlatě,
- 15—16 zlato a černá,
- 17—18 stříbro a červená,
- 19—20 černá a stříbro.

*

Barvy odpovídaly významu planet jako čisté tóny, t. j. nestrojené barvy a nesmíšené s bělobou.

Zlato třpytivý žlutý kov znamená se body, jako rozprášená zrnka či zlatý prach.

Stříbro, bílý kov jako prázdné pole (ager vacuum) — není oseté — nemá označení.

Červená, rubínová, symbol ohně a krve, šrafuje se svisle, tak jak krev udatných rytířů k zemi kapala.

Modrá — symbol oblohy a vody, teče vodorovně.

Zelená, jako trávník, označí se pokosem či pokosným čárkovaním.

Purpura pošikem či šikmo.

Černá má mřížku neb celá její plocha je vyplněna.

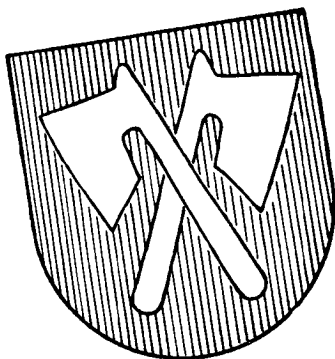
*

Daleko viditelným tinkturám na štítu pomáhal ještě klenot na helmě či na přilbě. Nebyla to jen pouhá okrasa přilby, více však jako poznávací znamení erbovní. Podle kterého znamení, v bitevní vřavě, kde se jen hemžily postavy, měl zbrojnoš poznati svého pána-rytíře?

Během XI. a XII. století dostal štít určitější formu, pobit je železem, stříbrem, zlatými pláty a pomalován erbovním znamením.

Tak asi povstaly erby.

Štít byl chován u velké úctě a vážnosti. Nosití štít byla čest, kdo jej poskvrnil zlým činem — tomu štít zlomen, rozbit a spálen.

Znak řeznického cechu (*štíť nakloněný*).

Šrafujeme pole, obraz na štítu, fafrnochy i klenot. Mimo železný helm vyznačíme i zlatou přilbu neb korunu zlatým prachem.

Šrafování děje se tak, aby i nakloněný erb ukázal správně i červenou barvu. To jest velmi důležité pro správný popis či blasonování erbu, zejména u sídelního znaku. Takový je mnohdy jediná historická památka v obci. Vždyť některá obec ani správně vyobrazený znak nemá a jiná dokonce ani svého erbu už nezná.

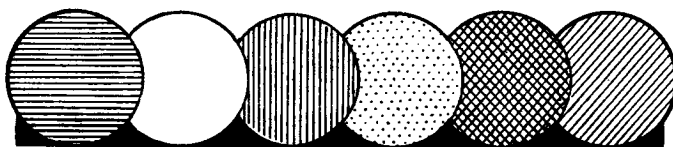
Vystavením erbu byla přece obec povýšena na městys neb na město pánem, neb na jeho přímluvu samotným králem a tím získala určité výsady.

Erb s klenotem mají hlavní města. Jinde na sídelním znaku jsou vzácné a ukazují na starobylost erbu. Na příklad Plzeň, Mělník, Rabí a j.

Heraldicky zajímavým dokladem je znak města Slaného s klenotem a panošem — přímo klečícím na štítu — jako strážcem městského erbu. Křídlo je správně posypáno zlatými srdíčky. Panoš samotný však by zasloužil kritiky ze stránky historické.

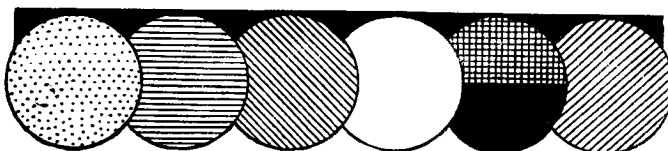
Vývoj šrafování podle autorů:

1. Francquardt 1623.

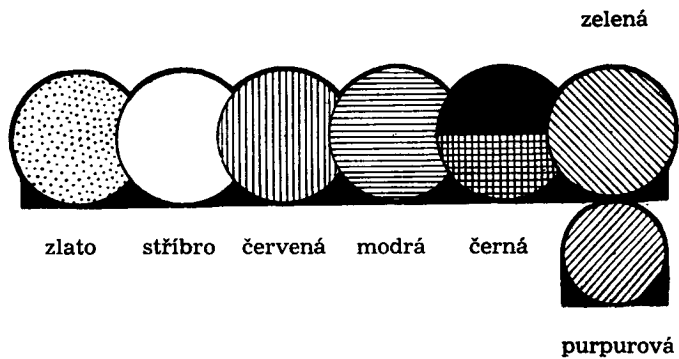
zlato stříbro červená modrá černá zelená

2. Butkens 1626.

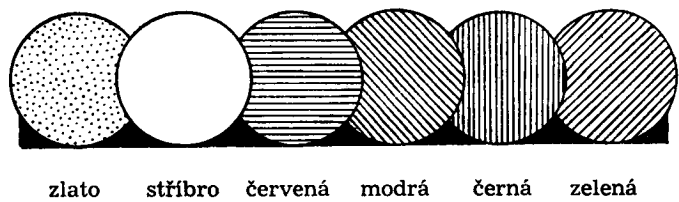

zlato stříbro modrá červená černá zelená

3. Colombière = P. Sancta 1638.

4. Gelani 1645.

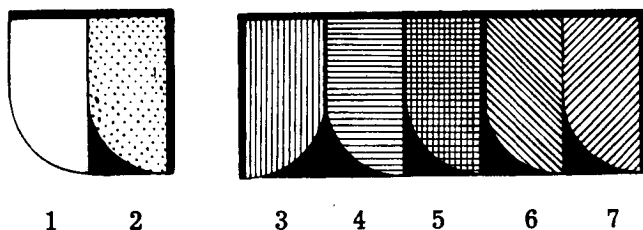

Kovy, barvy a kožišiny

dělíme na jednoduché a skládané
či vyložené tinktury.

I. Jednoduché:

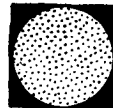
kovy a barvy

- 1 zlato neb žlutá (Gold, or = gelb, jaune)
- 2 stříbro neb bílá (Silber, argent = weiss, blanc)
- 3 červená či rubínová (Roth, gueules)
- 4 modrá či blankytná (Blau, azur)
- 5 černá (Schwarz, sable)
- 6 zelená (Grün, sinople)
- vedlejší, sedmá a poslední tinktura je
- 7 purpurová (Purpur, pourpre)

KOVY (Metalle = métaux):

- a) zlato (latinsky aurum) ve znamení slunce, šrafuje se body, t. j. rozprášeně

- b) stříbro (latinsky argentum) ve znamení planety měsíce, jako prázdné pole (vacuum agre) nemá zvláštního šrafování

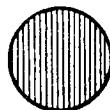
*

Zlaté a stříbrné kovy při malbě na papír neb na slonovou kost, jsou buď pravé zlato, t. zv. mušlové, zlatý neb stříbrný bronz rozetřený s arabskou gumou a přidáním glycerinu, podle potřeby též vody.

Jinak místo zlata a stříbra užije se žlutá, t. j. citronově žlutá, cadmium žluté (nikoliv oranžové), nebo bílá barva, olovněná běloba, t. j. kremžská (pozor jedovatá!). Běloba zinková (málo krycí) neb titanová běloba.

BARVY (Farben = couleurs):

- c) červená (rubeum, miniatum) je ve znamení planety Smrtonoše či Marse. Jest to první základní barva. Šrafuje se svislým směrem

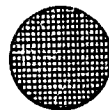
V malbě: červená rumělka (Zinober) světlá neb tmavá, také červeň karminová, suřík či minium, v případě potřeby.

d) modrá (caeruleum) je ve znamení planety Králomoce či Jupitera, jest druhá základní barva. Šrafuje se ve vodorovném směru
V malbě: ultramarin světlý neb tmavý, také kobalt, méně již Cölinova modř.

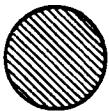

e) černá (nigrum) ve znamení planety Saturna, šrafuje se mřížkou neb mřížkovaně, neb pole pokrýje se plně.

V malbě: čern lampová-korková neb kostní a v kresbě tuš čínská.

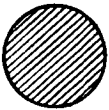

f) zelená (viride) ve znamení planety Venuše či Krasopaní. Poddvojná barva sestrojená ze žluté a modré. Šrafuje se pokosnými čarami šikmo od shora směrem od levé ruky do pravého dolního rohu.

V malbě: zeleň smaragdová, rumělková světlá neb zeleň andělská.

g) purpurová či nachová (purpureum) ve znamení planety Dobropána či Merkura. Poddvojná barva sestrojená z červené a modré. Šrafuje se pošikem či šikmo, t. j. směrem od horního rohu k levé ruce dolů.

V malbě: fialová, šarlachová. (Případně uijeme též barvu karmínovou.)

Vychází vzácně na erbech a na emblemech stavu duchovního a vedlejších částech (biskupský klobouk a podobně).

*

Gelani jako herolt roku 1645 purpury ještě nezná.

*

Přirozené neb přírodní barvy (Naturfarbe) také užívané: hnědá a oranžová. Jejich šrafování není ustálené. Altdorfský heraldik Rinck navrhl pro oranžovou šrafování zubovité v první polovici XIX. století.

*

Jinak přichází v úvahu v malbě t. zv. honosných štítů a v malbě dekorativní barva:

krve (Blutfarbe), dračí (Drachenblut franc.: Sang de Dragon),

ohnivá (Feuerfarbe),

pleťová (Fleischfarbe),

popelavá (Aschfarbe),

vody (Wasserfarbe),

země (Erdfarbe) a

železná (Eissenfarbe) neb ocelová (Stahlblau).

Na starých vzorech, kdy heraldika byla v rozkvětu, takových barev neužívali. Růži vidíme tam sytě červenou, nikoliv přirozené její barvy.

Bájná zvířata: drak a potvory, gryf či pták Noh, saň a figury lidské, diví mužové, i nebeské, andělé a j. pomalovány jsou na štítě bílé t. j. stříbrně neb zlatým kovem položené. Drak je zelený, gryf černý a pod.

Orlice má zbraně t. j. jazyk rozžhavený (červený) a takové i drápy. Fürstenberská červená, má zbraň modrou. Kolowratská, vpravo stříbrná a vlevo červená má jazyk červený a drápy zlaté. Mochovská⁴⁾ ve stříbrném poli, pokosem ve štítu položená je modrá, s červeným jazykem a drápy.

Podobné rozdíly je si třeba zapamatovati a jejich studii přijdeme k zajímavým poznatkům, co je dobré a správné neb falešné.

II. Skládání či vyložení.

Kožišiny (Pelzwerke. fourrures, pelis).

- a) hermelín (Hermelin, hermine)
- b) popelka či šedivka (Grauwerk, Gris, lat.: mus ponticus)
- c) rozličné kožišiny (Verschiedene, divers) jako sobol (Zobel, zibeline) a kuna.

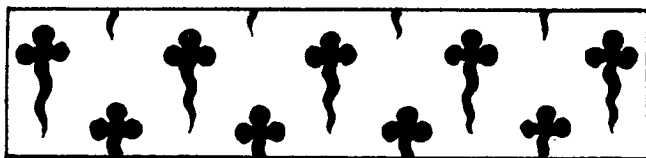
Jsou to samostatné znaky neb vedlejší znamení na štítu erbu. a), b) jako erby se podrobně nepopisují

⁴⁾ Městys Mochov (v kraji Podlipanském) má tento erb vysazený již v XV. století.

či neblasonují, toliko jejich obměny jako: opačný hermelín, neb popelka, neb její převržený vzor.

*

a) **Hermelín** či hranostajova kožíšina značí se kresbou jejího černého konečku, špičatého, opakovaného (multiples) na bílém (stříbrném) poli.

Ukázky různých vzorů od počátku XV. století, užívaných na kresbě.

A₁) Opačný hermelín (Gegenhermelin, contre-hermine) má černé pole s bílými (stříbrnými) konečky (Schwarze Hermelin mit weissen Schwänzen, de sable á mouchetures d'hermine d'argent).

Červený hermelín se zlatými konečky (Roter mit gold schwänzen), (gueles á mouchetures d'hermine d'or).

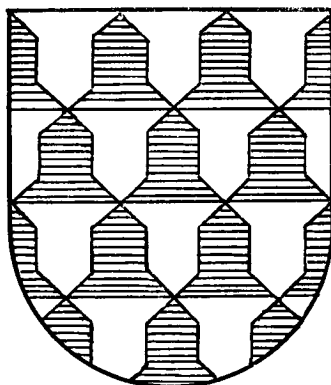
Tento poslední někteří heraldikové neuznávají.

Kožišiny se užívaly v nejstarších dobách přímo k potažení štítu a nikdy se nemalovaly na skutečný štít erbu.

Všechny kožišiny mohou se kombinovati s barvami i s kovy mezi sebou, žádná nemá zvláštní přednosti před druhou.

B) **Popelkova kožišina** krátce zv. kožišina (Kürschwerk).

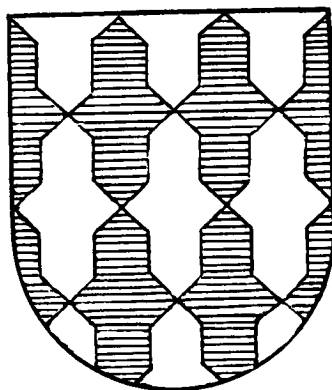
Samostatný znak s kloboučkovým vzorem (Eisenhütlein).

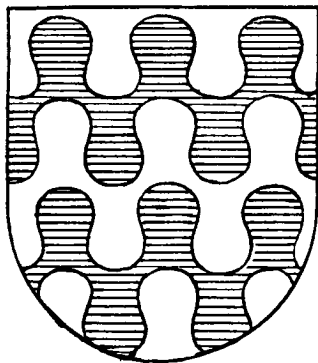
Takto šrafovaný vzor, stříbrný a modrý je obyčejná popelka, již není zapotřebí při popisu či blasonování hlásiti.

Kloboučky neb zvonky (fr. beffroi) jsou obyčejné obrazy, jichž používáno k označení popelkové kožišiny ve vyobrazených vzorech.

Také je kombinovaná s jiným polem štítu neb obrazem a dokonce v neobvyklé barvě.

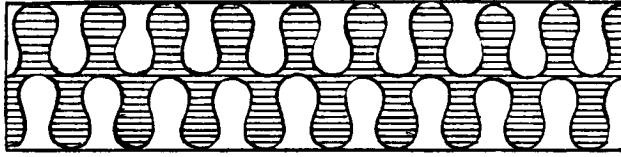
B₁) **Opačný vzor** (Gegenfeh, franc.: contre-vair).

B₂) **Převrácená či převržená popelka**
(Gestürztes, fr.: vair renversé). - Vzor zvonkový.

Tento je často zaměňován s t. zv. obláčky
(heraldická oblaka), zejména u vzoru moruše (Müre).

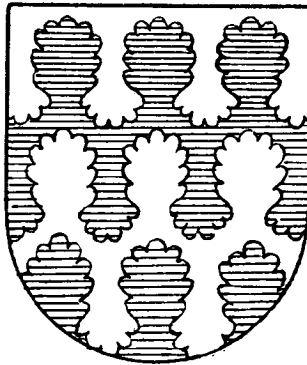
B₁ a B₂ jsou jinak samostatné znaky popelky.

Zvonkovitý vzor převržené popelky
stříbrně a modře šrafovaný).

*

Dalším vzorem k vytvoření figur erbovních a to
výkrojem z různých kožíšin jest zde ukázkou vzor
morušový. Nepochybně nejstarší vzor vůbec.

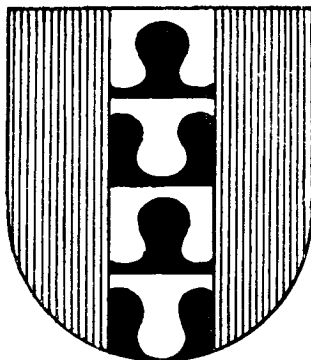

Morušový vzor
z XV. století.

C) Rozličné

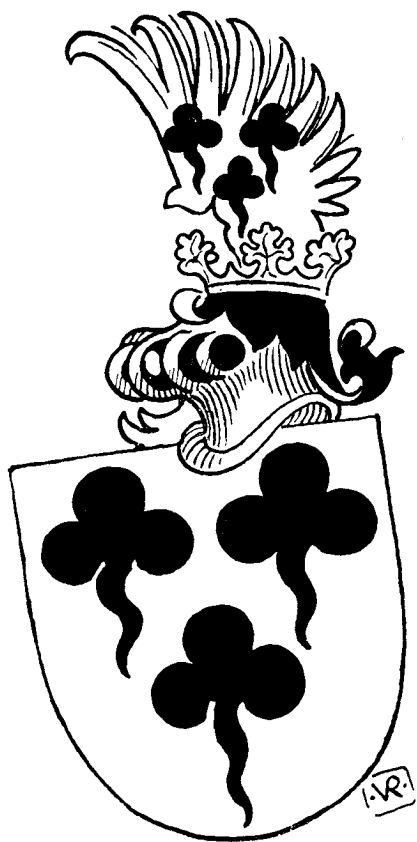
jako černá kožišina či kuna (Marder, lat.: martus, martre) a sobol (Zobel, sabellinus, zibeline).

Černá kožišina šrafuje se jako jest její barva a sobol červenou.

Erb vyložený černou opakovanou kožišinou a sobolem. (Štít 2× na tři díly rozpoltěný.) Vpravo a vlevo vyložený sobolem a na místě kůlu (uprostřed) opakovaným ve 4 řadách zvonkovým vzorem černé kožišiny.

*

Erb s hermelinem z XV. století.

Poznámky.

Helm či přilba nesmí se volně nad štítem vznášeti, nýbrž má býti vždy na štít položena.

Fafrnochy či příkrývadla na přilbě mají účel estetický, dekorativní. Chránily přilbu proti slunečnímu žáru, kdy železo samotné se horkem rozpalovalo a zároveň zakrývaly pohled na holou přilbu ze zadu. Nejstarší štíty kreslily se bez fafrnochů, pak kratší a později se víc a více prodlužovaly.

Klenot je důležitým znamením, ač nemusí vždy obsahovati ze štítu část obrazu, přece tento se nejčastěji na klenotu opakuje.

Pštroší péra, jichž lze řidce viděti zejména u rodových znaků, najdeme dnes už jako stálou ozdobu u znaku fantastického.

*

Neheraldicky kreslené a nesprávné jsou ponejvíce znaky sídelní, jichž je většina teprve z druhé poloviny XIX. století.

Není směrodatné poukazovati kreslíři-heraldikovi na to, že kresba je převzata ze slovníku — tam dostala se překreslením často z jiného pramene — z reprodukce více méně nesprávné jako originál.

Na objednávky heraldické nemá míti vliv mnoho činitelů a lokální zájmy (zadatí kresby jen

místnímu kreslíři-kováříčkovi). Vždyť jak objednavatel, tak kreslíř a zejména »umělecký« místní poradce, rozumí heraldice každý podle svého rozumu. To k vytvoření správného a pořádného znaku není k prospěchu. Heraldik a přítel heraldiky pak pláče nebo se musí smáti nad provedenou karikaturou takového erbu!

Nesmí se proto studium vyobrazení i vedlejších atributů, tinktur, šrafování a j. nijak podceňovati.

Vlastní ex libris Mikoláše Alše z r. 1878 ukazuje nesprávně umístěnou přílbu t. j. volně se vznášející nad erbem.

Damaskování také damašek

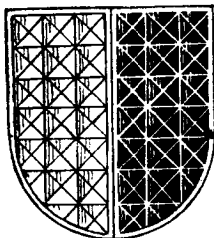
(Damascirung)

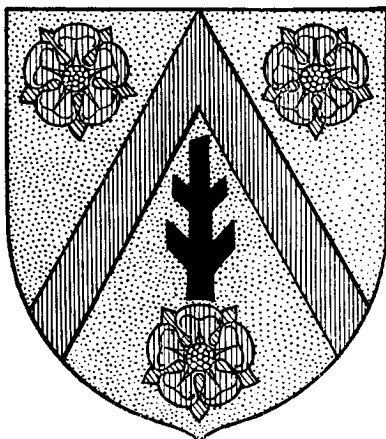
je zvláštní způsob sloužící k ozdobnému vyplnění jednoho neb více polí na štítu erbu.

Užívá se jej k zmírnění jednotvárné prázdné t. j. barevné plochy a zejména u t. zv. štítu čekatelského (Wartenschild, écu plaine).

*

Damašek mám v rukopisu jako samostatnou kapitolu a podle potřeby jej vydám tiskem.

V. Rytíř: Sidelní erb města Police.

Ukázka jak kreslit znak pro účely reprodukční (pro tisk novinářský a j.). Pro jiné účely jako jsou pečete, razítka obecní a j. se pro příliš malou plochu k tomu účelu vyhrazenou šrafování se nedoporučuje.

Volba štítu se děje ve slohu té doby, v níž byl erb vystaven. Tedy gotický, později renesanční, barokní neb z doby copu — kdy vlastně byla už heraldika úpadková.

Kreslití neb malovati boky štítu příliš vykrojené, není heraldické — nejlépe vyhovuje štít gotický, neb renesanční dole zakulacený.

Tvořme raději podle osvědčených starých vzorů, které nám moderna dodatí nemůže.

Literatura o šrafování, včetně novinářských článků.

Rozebrané aneb vzácné spisy jsou označeny R.

- Barvy zemské a národní všech známých států na zemi.** Nakladatel Alois Hynek v Praze. Stránek 50 a 6 barevných tabulek. Cena spisu byla 30 krejcarů. R
- 1900 **Heraldika.** Souhrn pravidel a předpisův znakových. 800 obrazů v textu a na 42 tabulek. Autor: Vojtěch rytíř Král z Dobré Vody. Nakladatel Rudolf Storch v Praze-Karlíně. R
- 1937 **České Slovo** ze dne 10. září. **Článek o vlajce.** Napsal Josef Kalibera. Kreslil Václav Čuban.
- 1938 Lidové noviny, Brno, ze dne 24. července. O. Sekora: **Heraldik čte barvy** (vyobrazení).
- 1939 Venkov (roč. XXXIV., č. 128) ze dne 3. června. Václav Rytíř: **Heraldické nahrazování barev.** Totéž jako zvláštní otisk vydaný nákladem autora ve 110 výtiscích. Rozebráno.
- 1940 **Úvod do heraldiky.** Napsal a nakreslil Břetislav Štorm. - Nakladatelství »Vyšehrad« v Praze. - Rozebráno.
- **Národní Politika** (roč. LVIII., č. 278) ze dne 6. října. **Heraldika čili umění i věda o znacích.** Napsal Bohumír Lifka.
- 1941 **Národní Politika** (roč. LIX., č. 12) ze dne 12. ledna. **Z dějin slávy českého znaku.** (Ostrev v heraldice.) Napsal a nakreslil Václav Rytíř.
- **Venkov** (roč. XXXVI., č. 22) ze dne 26. ledna. **Štít v heraldice.** Napsal a nakreslil Václav Rytíř.
- **Venkov** (roč. XXXVI., č. 34) ze dne 9. února. **Helm v heraldice.** Napsal a nakreslil V. Rytíř.

Autor otiskuje v »Národní politice« ukázky kreseb sídelních znaků Prastarý znak Častolovic (dne 22. dubna), Znak města Pacova (dne 23. dubna t. r.

Tamtéž jinak budou otištěny články »Jak kresliti sídelní-městské znaky-erby«, znaky Český Brod, Budyně, Libochovice, Hořice v Podkrkonoší, Hořice na Šumavě, Nová Paka, Úvaly a j.

*

V rukopisu jest ukončený spis »Nebeská znamení v heraldice« a j.

V tisku jsou spisy »Bájná zvířata a obludy«, »Heraldická ostrev« a »Heraldická růže«.

**Autor kreslí, hledá a sbírá heraldiku (literaturu),
výstřižky s obrázky znaků a děkuje předem za jich
zaslání!**

Nákladem
Václava Rytíře v Úvalech u Prahy
vytiskl Vojtěch Kočka ve Slaném
v měsíci květnu roku 1941.

88

Nákladem autora vyšel již ve 4. doplněném vydání pro přátele výtvarného umění a pro archivy, knihovny, musea, sběratele, obchodníky s originály a j. zajímavý a důkladný spis

MALÍŘSKÉ SIGNATURY.

Díl I., II. a III. obsahuje na 1.600 obr. značek (vyobrazené signatury všech předních umělců-malířů, ilustrátorů, kreslířů a rytců i známých malířů-amatérů).

Cena těchto 3 dílů jest K 42.— franko.

Objednávky za hotové vyřídí se obratem.

VÁCLAV RYTÍŘ, ÚVALY 708.
